

ТАЪЛИМ КЛАСТЕРИ АСОСИДА “ИҚТИСОДИЙ БИЛИМ АСОСЛАРИ” ФАНИНИ ЎҚИТИШНИНГ УСЛУБИЙ-ДИДАКТИК ИМКОНИАТЛАРИНИ ЯРАТИШ МАСАЛАЛАРИ

Расулов А.Н.

*Чирчиқ давлат педагогика университети “Мактаб менежменти”
кафедраси в.б.доценти, п.ф.ф.д. (PhD)*

Таянч сўзлар: таълим кластери, таълим ва тарбия, иқтисодиёт, бизнес, таълим ресурслари, синергетик самара, инновация, рақобат, лойиҳалаш, эволюция, инновацион тармоқлар, бозор механизми, концентрация, иқтисодий самарадорлик, тармоқлараро интеграция, солиқ.

Ключевые слова: образовательный кластер, образование и обучение, экономика, бизнес, образовательные ресурсы, синергетический эффект, инновации, конкуренция, проектирование, эволюция, инновационные сети, рыночный механизм, концептуализация, экономическая эффективность, межотраслевая интеграция, налог.

Key words: educational cluster, education and training, economy, business, educational resources, synergistic effect, innovation, competition, design, evolution, innovative networks, market mechanism, conceptualization, economic efficiency, inter-sectoral integration, tax.

Янги Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётда ва таълимда инновацияларга бўлган эҳтиёжларни рағбатлантириш, илмий тадқиқотларни шакллантириш, барқарор илмий-ишлаб чиқариш корпоратив алоқалари, инновацион тармоқлар ва кластерларни шакллантириш учун етарли шарт-шароитлар яратиш ҳисобланади.

Президентимиз Шавкат Миромонович Мирзиёев мактаб таълими тизимини ислоҳ қилиш бўйича мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар аввало таълим тизимидан, мактаб, тарбия масаласидан бошланганини кураимиз. Чунки мактабни ўзгартирмасдан туриб, одамни, жамиятни ўзгартириб бўлмайди. Таълим ва тарбиянинг асоси, пойдевори бу - мактаб. Мактабни мактаб қиладиган куч эса ўқитувчилардир.

Юқоридаги фикрлардан келиб чиқиб, ушбу тадқиқот доирасида таълим кластерини ҳудудий асосда бирлашган ва бир-бири билан ўзаро ҳамкорликдаги ўзаро алоқадор муассасалари мажмуи сифатида тушунамиз.

Нанотехнологиялар бўйича луғатда “Таълим кластери – фан-технология-бизнес инновацион занжирида ҳамда занжир ичида горизонтал алоқаларга асосланган таълим ва мустақил таълим олиш тизимидир. Кластер яратишнинг стратегик мақсади таълим соҳасида минтақанинг рақобатбардошлигини оширишдан иборатдир деган таъриф келтирилган”. Таълим кластерининг ишлаш тамойиллари иқтисодиёт ва ижтимоий соҳа билан ўзаро алоқадор ягона ўқув, илмий ва инновацион жараёнлардан иборат узлуксиз таълим жараёни ва турли даражадаги таълим модулларини мувофиқлаштириш, унинг барча субъектлари ўртасидаги ўқув-методик, ташкилий, ахборот ва илмий ҳамкорликдан иборатдир.

Таълим кластерининг афзалликларини Э.Р.Скорнякова куйидагича кўрсатади:

1. Таълим муассасаси учун янада тартибли тизим (кластер)га бирлашиш ўсиш нуктаси бўлиб, унга бошқа ташкилотлар қўшила бошлайдилар.

2. Кластерни шакллантиришнинг асосий диққати ташкилотлар, кластер аъзоларининг яқин ҳамкорлигининг “фойдали” бозор механизми ҳисобланади.

3. Кластерни шакллантириш жараёни ресурслар ва технологиялар бўйича маълумотлар алмашинувида ҳамда шериклар ўртасидаги эҳтиёжларга асосланади. Кластернинг барча аъзолари учун эркин маълумот алмашинуви ва турли каналларга янгиликларни тез тарқатиш имконияти мавжуд.

4. Илмий-тадқиқот ташкилотлари билан инновациялар кластер ривожланишини белгиловчи муҳим омиллар ҳамда кластернинг алоқаларига асосланган хилма-хиллик ҳисобланади.

5. Кластер ичидаги турли соҳалардаги ҳамкорлар бирлашмаларнинг ички ресурслардан самарали фойдаланиш қобилияти муҳим аҳамиятга эга.

6. Кластер таълим тизимига етарли даражада сармоя жалб этишда ижобий рол ўйнайди.

Таълимда таклиф этилаётган янгиликларнинг мазмуни ва моҳиятини тушуниш учун “кластер” тушунчасини табиий-илмийдан гуманитар парадигмагача бўлган эволюциясини таҳлил қилиш зарур. Масалан, иқтисодиётда “кластер” тушунчаси умумий саъй-ҳаракатлар билан боғлиқ ёки бир-бирини тўлдирувчи товарларни ишлаб чиқарадиган ҳамда сотади-

ган ташкилотларнинг тармоқ ва географик ҳамкорлигини билдиради. Таълимдаги “кластер” бу - бир хил ўқув мақсадларини белгилаш ҳамда жамоавий таълим-тарбия фаолиятини амалга оширувчи касбий тайёргарлик даражаси ва мутахассислиги бўйича фарқланадиган турли хил таълим муассасалари бирлашмасидир.

Таълим кластерини ривожлантириш учун бизнес-дастурларни амалга ошириш, бизнес-дастурларни, фундаментал ишланмаларни ва ахборот коммуникация технологияларини лойиҳалашнинг замонавий тизимларини, уларни ишлаб чиқиш усулларини, шунингдек бизнес-дастурларни амалга ошириш учун зарур бўлган кадрларни тайёрлаш ва касбий қайта тайёрлашни боғлаш зарурати ўзаро бир-бири боғлиқ ҳисобланади. Таълим хизматларини кўрсатувчи иш берувчи, таълим кластерини асосий молиявий сармоя соҳасини аниқлаш имконини берувчи кўп томонлама амалий йўналтирилган билим, кўникма ва малакалар манбаи сифатида белгилайди. Таълим кластери ягона тизим сифатида ишлайди ҳамда унинг асосий вазифаси бизнес учун малакали кадрлар тайёрлашнинг кўп босқичли тизимини ташкил этиш ҳисобланади.

Шундай қилиб, амалга оширилган таҳлиллар таълим кластерининг қуйидаги дидактик имкониятлари ажратиб кўрсатиш имконини беради, улар:

- таълимнинг турли даражаларида олдиндан белгиланган таълим муассасаларининг таълим ресурслари ва имкониятларини ўзаро бир-бири билан бирлаштириш.
- турли ташкилотларнинг сабъ-ҳаракатларини бирлаштириш асосида режалаштирилган сифатли таълимий натижага эришиш;
- муайян ўқув вазифаларини ҳал қилиш учун олдиндан белгиланган таълим муассасаларини йирик марказларда бирлаштириш;
- манфаатдор таълим фаолияти ташкилотлари ва субъектларининг ихтисослаштирилган тармоқлараро интеграцияси ҳамда ҳамкорлиги;

Бир нечта таълим муассасаларини таълим кластерига бирлаштириш асосида замонавий ташкилий шаклларни қўллаш соҳасидаги ҳамкорлик, масалан, таълимнинг турли даражалари, идоравий мансублиги ва турли йўналишдаги таълим муассасаларининг тармоқ ҳамкорлиги назарда тутилади. Шунингдек, тармоқ ҳамкорлигига асосланган кластерларни бирлаштириш таълим ресурсларини, таниқли мутахассисларни жалб қилиш, дидактик имкониятларни кўпайтириш, инновацион таъсир доираси ва тадқиқот фаолияти салоҳиятини ошириш имконини беради.

Инновацион нуқтаи назардан таълим кластерлари турли йўналишдаги таълим муассасаларининг фаолиятини асосий ўсиш нуқтаси ҳисобланади [116].

Чекланган ҳудудда жойлашган корхоналар ва ташкилотлар яъни кластер аъзолари мажмуи қўйидагилар билан тавсифланади: илмий-ишлаб чиқариш занжирида кластер иштирокчиларини бирлаштириш, ҳар бир корхонанинг юқори даражада концентрацияси туфайли иқтисодий самарадорлиги ва натижавийлигини оширишда ифодаланувчи синергетик самара, кластер аъзоларини мувофиқлаштириш ва фаолиятини бошқариш механизми.

Е.И.Соколованинг фикрига кўра, инновацион таълим кластери бир қатор илмий ва таълим муассасаларини маълум бир гуруҳга механик бирлаштириш эмас, балки уларнинг яқин ҳамкорлиги ва ўзаро боғлиқлигини кўрсатади. Бу кластернинг алоҳида қисмларини ва бутун кластерни сифат жиҳатидан ўзгаришига олиб келади, шу билан бирга янги сифатли маҳсулотни яратиш учун унинг ишлаши зарур.

“Кластер”, “таълим кластери”, “инновацион таълим кластери” каби тушунчаларининг таҳлили, ахборот-таълимий кластерининг таърифини шакллантириш имконини берди. Ахборот-таълимий кластер таълим муаммоларини ҳал қилиш ва замонавий таълим натижаларига эришиш учун таълим муассасасининг инновацион таълим фаолияти доирасида бирлашган таълим муассасалари, ижро этувчи ҳокимият органлари, илмий мактаблар, бизнес тузилмалари, жамоат ташкилотлари ва бошқалар каби ўзаро боғлиқ объектларни ўз ичига олган очик тармоқ тузилмасини англатади.

Ҳар бир жамиятнинг келажаги унинг ҳаётий зарурати ва ажралмас қисми бўлган таълим тизимининг қай даражада ривожланганлиги билан белгиланади. Мустақил тараққиёт йўлидан бораётган мамлакатимизнинг узлуксиз таълим тизимини ислоҳ қилиш ва такомиллаштириш, янги сифат босқичига кўтариш, унга илғор педагогик ва ахборот технологияларини жорий қилиш ҳамда таълим самарадорлигини ошириш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Умумтаълим мактаб ўқувчиларининг ҳозирги кун талабларидан келиб чиққан ҳолда, уларга солиқлар ва солиқ тўловлари тўғрисидаги билимларини ошириш, уларга солиқлар ҳақидаги дастлабки тушунчаларни бериш, ўсиб келаётган ёш авлодда солиқлар ва солиқ тўловларининг аҳамияти ва роли тўғрисидаги билимларни шакллантириш, солиқларнинг тарихи, тўлаш тартиблари, моҳияти, солиқларни халқ ва давлат фаровон-

лиги манбаи эканлиги ҳақидаги бошланғич билимларни шакллантириш мақсадида дарсдан ташқари вақтларида Солиқ тизими идоралари билан ҳамкорликда тадбирлар ва “Иқтисод ва солиқ сабоқлари” тўғарақларини ташкил этиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Умумий ўрта таълим мактабларида “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишда ахборот коммуникация ва илғор педагогик технологияларни татбиқ этган ҳолда билим бериш, дарснинг жонли тарзда, қизиқарли бўлиши, ўқувчиларнинг билимини оширишда асосий омиллардан бири бўлиб ҳисобланади.

“Иқтисодий билим асослари” фанининг ўзига хос хусусиятларидан бири шуки, у ўқувчиларни мустақил ҳаётга тайёрлайди, иқтисодий саводхонликларини юксалтириб, солиқларни ва бошқа мажбурий тўловларни ўз вақтида тўлаш қўниқма ва малакаларини шакллантиради. Шунинг учун ҳам бугунги кунда иқтисодий таълимни амалга оширилишида таълим-тарбиянинг узвий ва узлуксизлиги катта аҳамият касб этади.

Ўрта мактабда иқтисодий таълим мақсад ва вазифалари “Иқтисодий билим асослари” фани бўйича стандартларни тузишда иқтисодий таълимнинг мақсадини белгилаб олиш зарурдир. Иқтисодий таълимнинг асосий мақсади-ўқувчининг иқтисодий фаолият субъекти сифатида қаралган ҳолда ўқувчиларнинг келажакдаги ҳаёт қобилиятларини ошириш ва бунинг учун иқтисодий фаолият тузилишини органиш, ундаги ўзининг ўрнини ҳис этиш, замонавий иқтисодий ҳулқ-атвор нормаларини, иқтисодий маданиятни эгаллаш, замонавий иқтисодий фикрлашни шакллантириш, меҳнат воситаларига ва натижаларига тежамкорлик муносабатини тарбиялашдаш иборатдир. Иқтисодий таълим яна қуйидаги мақсадларга эришишига ҳам имконият яратади:

- халқимизнинг тарихий, интеллектуал, маънавий ва иқтисодий меросини ўргатиш;
- ватанпарварлик, миллий ғурурни таркиб топтириш, ривожлантириш, иқтисодиёт илми ривожда хисса қўшган қомусий олимларимиз илмий меросидан хабардор қилиш;
- ўқувчиларнинг иқтисодий саводхонлигини ошириш;
- ўқувчиларда бозор иқтисодиёти талабларидан келиб чиқиб, янги иқтисодий маданият ва тафаккурни шакллантириш;
- замонавий иқтисодий билим асослари ва тадбиркорлик асосларини сингдириш;

- Республикамининг иқтисодий салоҳияти, олиб борилаётган иқтисодий сиёсат асослари, бозор иқтисодиётида ўтиш тамийиллари билан таништириш;
- ўқувчиларга янги вужудга келган иқтисодий шарт-шароитлар асосида яшаш ва фаолият кўрсатиш учун зарур бўлган энг зарур иқтисодий билим ва малакаларни бериш;
- ўқувчиларни жамият тараққиётида бўлаётган ўзгаришларнинг иқтисодий моҳиятини англаш, таҳлил қилиш, фикр юритиш ва ўз муносабатини билдириш, иқтисодиёт билан богълиқ бўлган муаяян хаётий вазифаларидан энг муқобил ечим топа билишга ўргатиш.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 14-августдаги “Ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмоний баркамол этиб тарбиялаш, уларга таълим-тарбия бериш тизимини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3907-сонли қарори
2. Муҳамедов Ғ.И. Педагогик таълим инновацион кластери: эҳтиёж, зарурат, натижа // “Халқ сўзи” 15 февраль 2019 йил. <http://xs.uz/uzkr/post>.
3. Пўлатов Ш.П. Таълим менежменти ёхуд таълим муассасасини илмий-методик бошқаришга инновацион ёндашув. «Yosh kuch», 2022; 736 б.
4. Ходжамқулов У.Н. Педагогик таълим инновацион кластерининг илмий-назарий асослари // педагогика фанлари доктори дис. – Чирчиқ, 2020. - 270 б.
5. Хамдамова Г.А. ва бошқарлар. Инновацион менежмент. Ўқув қўлланма. “Икти-сод-молия”, 2018 йил, -362 б.
6. Файзуллаева Н. Таълим менежменти ва иқтисодиёти. -Т.: Фан ва технология, 2012.
7. Бобоқулов С. Ўқувчиларда иқтисодий саводхонликни шакллантириш методикаси // п.ф.н. дис... -Т., 2007.-83б.
8. Набиев Ғ.А. Умумий ўрта таълим мактаблари ўқувчиларининг иқтисодий муносабатларга киришиш кўникмаларини ривожлантириш технологиялари (“Иқтисодий билим асослари” фани мисолида) // п.ф.д. (PhD) дис. авто. –Наманган. -2021.-51 б.
9. Rasulov A.N. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida zamonaviy ta'lim klassteri sharoitida iqtisodiyot bilim asoslari fani o'qitishning zarurligi. //“Xalq ta'limi” №2 2022 yil. 10-12 b.

РЕЗЮМЕ

Мақолада таълим кластери асосида “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишнинг услубий-дидактик имкониятларини яратиш ҳамда педагогик шарт-шароитлари тўғрисида фикр юритилиб, тавсиялар берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается создание методических и дидактических возможностей и педагогических условий преподавания «Основ экономических знаний» на базе образовательного кластера и даются рекомендации.

SUMMARY

The article discusses the creation of methodological and didactic opportunities and pedagogical conditions for teaching «Basics of Economic Knowledge» based on the educational cluster and gives recommendations.